



JURIDISKA FAKULTETEN  
vid Lunds universitet

Nina Erlandsson

Återfall i brottslighet efter slutna ungdomsvård  
En studie om hantering av unga lagöverträdare

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet  
15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: VT 2017

# Innehållsförteckning

<b>Abstract</b> .....	<b>1</b>
<b>Sammanfattning</b> .....	<b>2</b>
<b>Förord</b> .....	<b>3</b>
<b>Förkortningar</b> .....	<b>4</b>
<b>1 Inledning</b> .....	<b>5</b>
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Syfte.....	5
1.3 Frågeställningar .....	5
1.4 Avgränsningar .....	6
1.5 Teori och metod .....	6
1.6 Material .....	7
1.7 Forskningsläge .....	7
1.8 Disposition .....	7
<b>2 Införandet av LSU</b> .....	<b>8</b>
2.1 En kort historik.....	8
2.2 Gällande lagstiftning .....	9
<b>3 Undersökning</b> .....	<b>10</b>
3.1 Motiven bakom sluten ungdomsvård .....	10
3.1.1 Allmän- och individualprevention .....	10
3.1.2 Adekvat behandling.....	11
3.2 Resultatet av sluten ungdomsvård .....	12
3.2.1 Återfallsstatistik.....	13
3.2.2 Ungdomars upplevelser av sluten ungdomsvård .....	14
3.3 Orsaker till återfall i brottslighet.....	15
3.3.1 Sociala band .....	15
3.3.2 O gynnsamma hemförhållanden .....	17
3.3.3 Självkontroll.....	17
3.3.4 Tidigare brottsbelastning .....	18
3.3.5 Lagförbrytarens bakgrund .....	19
3.3.6 Tidig brottsdebut.....	19
<b>4 Analys och diskussion</b> .....	<b>21</b>
4.1 Förståelse om ungdomsbrottslighet som verktyg .....	21
4.2 Påföljdens lämplighet .....	21
4.2.1 Proportionalitet och effektivitet.....	22
4.2.2 Individuellt anpassad vård.....	22
4.2.3 Påföljds miljön .....	23
4.3 Familjens betydelse .....	23
4.4 Avslutande reflektioner .....	24
<b>Käll- och litteraturförteckning</b> .....	<b>26</b>

## **Abstract**

Recidivism has always been a common problem. Young people, who are convicted and subjected to closed institutional youth care detention (LSU) runs, due to their young age, a particularly high risk to reoffend. Swedish criminal statistics shows that as many as 60 percent relapse into crime within a year. The purpose of this essay is to investigate the causes that can be attributed to relapse into crime after being subjected to closed institutional youth care detention. This means that the essay seeks to clarify the motives behind the imposition of the sanction. Subsequently, I will examine whether the result of the sanction has become what the legislature intended. The questions are answered by processing legislative history, laws, statistics and criminal literature. The results of the examination are then problematized from a critical criminological perspective.

LSU was introduced as a result of the UN Convention on the Rights of the Child in 1999. The law provides an alternative sanction to imprisonment for persons under 18. The idea behind the introduction was to contribute adequate care and a well-adapted treatment for offenders younger than 18 years. The legislator's intention was also to contribute with general and individual prevention, and as such prevent recidivism. Criminal statistics have shown that the sanction has not complied with individual prevention to the extent that the legislator intended. On the contrary the proportion of relapse has only increased. Consequently, the following question arises: Can closed institutional youth care detention, in cooperation with reasons related to the youths themselves, be a contributing factor to the increased percentage of recidivism?

The conclusion of my thesis shows that youth crime can occur due to lack of social ties, unfavorable conditions at home, low self-control, previous crime, early crime debut, or an ill-balanced sanction. If the institutional care detention is to be as effective as possible, it requires an individualized care with the child's best interest at heart. A good individualized care is best achieved through a close cooperation between the social service and pro-social contacts. It is important that institutional placement is as open as the situation may allow. Functioning time at the institution and good contact with family and friends is also related to better treatment results. To make the proportion of recidivism decrease, it requires greater efforts to evaluate and greater efforts to improve and secure adjustment in accordance with effective treatment theories.

## Sammanfattning

Återfall i brottslighet har under alla tider varit ett vanligt förekommande problem. Unga personer, dömda till slutna ungdomsvård, löper på grund av sin låga ålder extra stor risk att återfalla i brott. Svensk statistik uppvisar att så många som 60 procent återfaller i brottslighet redan inom ett års tid. Uppsatsens syfte är att utreda vilka orsaker som kan hänföras till återfall i brottslighet efter slutna ungdomsvård. Som i en del av detta söker framställningen klarlägga motiven bakom införandet av påföljden. Därefter utreds om resultatet av påföljden har blivit som lagstiftaren tänkt sig. Frågorna besvaras genom en bearbetning av förarbeten, lagar, statistik och straffrättslig litteratur. Resultatet av undersökningen problematiseras ur ett kritiskt kriminologiskt perspektiv.

LSU infördes till följd av FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) år 1999. Lagen erbjuder en alternativ påföljd till fängelse för personer under 18 år. Tanken bakom införandet var att påföljden skulle bidra med adekvat vård och en väl anpassad behandling för unga lagöverträdare. Lagstiftarens intention var att med hjälp av allmän- och individualpreventiva funktioner förebygga återfall i brott. Statistik har emellertid visat att påföljdens syfte inte har uppnåtts i den utsträckning som lagstiftaren tänkt sig. Andel återfall har istället ökat sedan påföljdens införande. Av denna anledning uppkommer frågan: Kan slutna ungdomsvård, i samverkan med orsaker relaterade till de unga själva, vara en bidragande faktor till ökad andel återfall i brott?

Undersökningen visar att ungdomskriminalitet såväl kan bero på avsaknad av sociala band som ogynnsamma hemförhållanden, låg självkontroll, tidigare brottslighet, tidig brottsdebut eller en dåligt anpassad påföljd. För att institutionsbehandlingen ska bli så effektiv som möjligt krävs en individuellt anpassad vård med hänsyn till barnets bästa. En sådan vård uppnås bäst genom ett nära samarbete med socialtjänst, prosociala kontakter och det i övrigt omgivande samhället. Det är viktigt att institutionsplaceringen blir så öppen som situationen kan tillåta. Fungerande institutionsperioder och god kontakt med familj och vänner är relaterat till ett bättre behandlingsresultat. För att andel återfall i brottslighet i fortsättningen ska minska, behövs bättre insatser för utvärdering och bättre insatser för att säkra anpassning i enlighet med effektiva behandlingsteorier.

## **Förord**

Denna kandidatuppsats har skrivits under vårterminen 2017 på juristprogrammet i Lund. Ämnet har sin upprinnelse i en mycket intressant, statistisk föreläsning om återfall i brott med universitetslektor Sverker Jönsson i kursen straff- och straffprocessrätt, höstterminen 2016. Efter föreläsningen uppstod för mig ett intresse av att gräva djupare i ämnet och undersöka vilka orsaker som är hänförliga till återfall i brott.

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Sverker Jönsson som har gett värdefulla råd och synpunkter längs vägen. Även ett stort tack till Lena och Perry Erlandsson för stor hjälp med korrekturläsning av uppsatsen.

Lund den 21 maj 2017

## Förkortningar

Art	Artikel
BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir	Kommittédirektiv
Ds	Departementsserie
Ibid	På samma ställe
Ju	Justitiekottet
LSU	Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
MAO	Monoaminoxidas
Prop	Proposition
SFS	Svensk författningssamling
SiS	Statens institutionsstyrelse
SOU	Statens offentliga utredningar

# 1 Inledning

## 1.1 Bakgrund

Frågan om att avskaffa fängelsestraff för de yngsta lagöverträdarna har under flera decennier varit föremål för övervägande.<sup>1</sup> År 1999 införde Sverige lagen om slutna ungdomsvård som skall verkställas vid ett särskilt ungdomshem (1998:603) (LSU), vilket resulterade i en ny hantering av unga lagförbrytare. Sedan dess har diskussionen kring påföljden varit ständigt aktuell och utvecklingen mot den bäst lämpade lösningen pågår än idag. Enligt proposition 1997/98:96 syftade påföljdsinförandet till att följa FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen), enligt vilken det ska finnas ett alternativ till fängelse för personer under 18 år.<sup>2</sup> I propositionen anges även att det i Sverige, sedan länge tillbaka, varit en grundläggande princip att unga lagöverträdare ska dömas till fängelse endast i särskilda undantagsfall. Fängelsestraff anses vara förenat med särskilda risker, såsom att den unge uppfattar fängslandet som en bekräftelse på sig själv som kriminell. I förarbetet framhålls därför att det inte är rimligt att ungdomar ska straffas lika hårt som vuxna.<sup>3</sup>

Trots att den nya påföljden ämnar vara bättre lämpad för unga, har en studie från Brottsförebyggande rådet (Brå) visat att 60 procent av de unga lagöverträdarna återfaller i brottslighet inom ett års tid. Detta är en märkbart högre siffra än de 45 procent som återfaller i brottslighet inom ett år efter avtjänat fängelsestraff.<sup>4</sup> Med tanke på återfallsproblematikens omfattning är ämnet högst aktuellt och jag finner det mycket intressant att utreda varför det förhåller sig på angivet sätt.

## 1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att beskriva orsaker till återfall i brottslighet efter slutna ungdomsvård och då särskilt undersöka om den införda påföljden gett de resultat som förväntats.

## 1.3 Frågeställningar

För att uppnå syftet kommer tre frågeställningar att besvaras. De två första utmynnar i ett deskriptivt svar, medan den tredje utgör den centrala frågeställningen. Dessa lyder som följer:

---

<sup>1</sup> SOU 1956:55 s. 44.

<sup>2</sup> Prop. 1997/98:96 s. 160.

<sup>3</sup> Ibid. s. 152.

<sup>4</sup> Brå: återfall i brott, 2013 <[https://www.bra.se/download/18.25f91bdc15453b49d0f96016/1464679848457/Sammanfattning\\_aterfall\\_prel2003-2013.pdf](https://www.bra.se/download/18.25f91bdc15453b49d0f96016/1464679848457/Sammanfattning_aterfall_prel2003-2013.pdf)>, besökt 2017-04-17 [i fortsättningen: Brå, 2013], s. 14.

- Vilka var motiven bakom införandet av sluten ungdomsvård i svensk rättsordning?
- I vilken utsträckning har resultatet av påföljden blivit som lagstiftaren tänkt sig?
- Vilka orsaker kan hänföras till återfall i brottslighet efter sluten ungdomsvård?

## 1.4 Avgränsningar

Uppsatsen avgränsas till att omfatta återfall i brottslighet efter sluten ungdomsvård i Sverige. Återfall i brottslighet är inte bara ett problem efter sluten ungdomsvård, utan likväl efter andra påföljder såsom fängelse och villkorlig dom. Avgränsningen till sluten ungdomsvård görs med anledning av att det har visat sig vara det mest problematiska området med högst andel återfall. Med anledning av påföljdens låga ålder finner jag det extra intressant att undersöka huruvida avsedda syften och effekter har uppnåtts i praktiken. Avsikten är att behandla påföljdens motiv i relation till uppnått resultat samt att utreda orsakerna bakom återfall i brott. Fokus kommer således inte vara att värdera eller bedöma specifika reglers efterlevnad eller hur den slutna ungdomsvården fungerar på respektive anstalt. Genusvetenskapliga aspekter av återfallsproblematiken har utelämnats av utrymmesskäl.

## 1.5 Teori och metod

Utgångspunkten för detta arbete är att genom en rättsdogmatisk metod söka klarlägga syftet och motiven bakom sluten ungdomsvård.<sup>5</sup> Detta kommer att genomföras genom en bearbetning av relevanta lagar och förarbeten. För att utreda påföljdens resultat, kommer viss del av uppsatsen utgöras av en statistisk sammanställning. Uppsatsen kommer även behandla ungdomskriminalitet och återfallsproblematik utifrån ett straffrättsvetenskapligt perspektiv.

Analysen präglas av ett kritiskt kriminologiskt perspektiv, vilket syftar till att framhålla olika handlingars skadlighet. Perspektivet förespråkar behandling och rättigheter istället för straff, disciplin och kontroll.<sup>6</sup> Stark kritik riktas även mot de intagnas snabba anpassning efter anstaltslivet.<sup>7</sup> Inriktningen bygger till stor del på Youngs ”ironiska” insikter, vilka ifrågasätter straffrättens stereotypa föreställningar om brott och straff.<sup>8</sup>

---

<sup>5</sup> Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013 s. 21.

<sup>6</sup> Sarnecki, Jerzy, *Brottsligheten och samhället*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2010, [i fortsättningen: Sarnecki, 2010], s. 80-81.

<sup>7</sup> Ibid. s. 121.

<sup>8</sup> Sarnecki, Jerzy, *Introduktion till kriminologi. I, Brottslighetens omfattning, karaktär och orsaker*, Studentlitteratur, Lund, 2014, [i fortsättningen: Sarnecki, 2014], s. 219-220.



## 1.6 Material

Uppsatsens källor utgörs i första hand av relevanta lagar och förarbeten. Stor hjälp har även tagits av den på området tillgängliga statistiken. Här åsyftas framförallt statistik från Statens institutionsstyrelse (SiS) och Brå. Trots att den resultatbaserade statistiken inte är helt ny får den, på grund av dess små förändringar och den relativt oförändrade påföljdslagstiftningen, antas stämma väl överens med situationen än idag. Orsaker till återfall i brottslighet har utretts med hjälp av kriminologisk litteratur. Här har Jerzy Sarneckis böcker haft en betydande roll.<sup>9</sup>

## 1.7 Forskningsläge

En av kriminologins grundläggande frågor är varför vissa personer tenderar att begå fler brott än andra. Undersökningarna om brott och kriminalitet är många och området har till stor del utvecklats av Jerzy Sarnecki, svensk professor och forskare i kriminologi. Sluten ungdomsvård har sedan införandet, år 1999, successivt utvecklats och förändrats med ambitionen att förbättrats. Senaste lagändringen trädde i kraft den 1 april år 2017.<sup>10</sup> Idag är *återfall* i brottslighet, speciellt efter sluten ungdomsvård, ett omfattande problem. Området har utvecklats genom undersökningar genomförda av Brå och SiS. En enligt mig betydelsefull undersökning är bland annat Tove Petterssons arbete för SiS – *Återfall i brott bland ungdomar dömda till fängelse respektive sluten ungdomsvård* – från år 2009. I jämförelse med andra straffrättsliga områden, upplever jag de bakomliggande orsakerna till återfallsproblematiken efter sluten ungdomsvård, relativt outforskade. Förhoppningen med framställningen är därför att i viss mån kunna utfylla denna brist.

## 1.8 Disposition

Uppsatsen inleds med en redogörelse för påföljdens tillkomst. Därefter redovisas motiven bakom sluten ungdomsvård samt påföljdens avsedda syfte och funktion. Efter detta presenteras motivens efterlevnad och påföljdens effekter på dömda ungdomar. Därefter görs en utredning avseende orsaker bakom återfall i brottslighet. Arbetet avslutas med en analys- och diskussionsdel innehållande en kritisk granskning av undersökningens resultat samt egna reflektioner över återfallsproblematiken i relation till konstruktionens funktion.

---

<sup>9</sup> Sarnecki, 2010 och Sarnecki, 2014.

<sup>10</sup> SFS 2017:126.

## 2 Införandet av LSU

### 2.1 En kort historik

Sedan år 1956 har ett förbud mot fängelsestraff för unga diskuterats.<sup>11</sup> Den 21 juni år 1990 antog regeringen justitiedepartementets kommittédirektiv *Översyn av det allmännas insatser vid brott av unga*.<sup>12</sup> Med stöd av regeringens bemyndigande tillkallade justitiedepartementetschefen en kommitté ägnad att göra en utvärdering av det dåvarande regelsystemet. Kommitténs främsta uppgift var att se över det allmännas insatser vid brott av unga. Utredningen antog namnet Ungdomsbrottskommittén.<sup>13</sup> Tre år senare lade kommittén fram betänkandet *Reaktion mot ungdomsbrott*.<sup>14</sup> I detta betänkande upptogs frågor gällande påföljder och handläggning av ungdomsmål. Det konstaterades att tydliga gränsdragningar för ungdomar måste göras och det ansågs vara nödvändigt med ett eget reaktionssystem med inslag av tvångsmoment eller straff. Tanken var att den ideala påföljden skulle uppnås med klart formulerade, fasta och systematiskt sammanhängande rättsregler.<sup>15</sup> Betänkandet kom att följas upp av Justitiedepartementets promemoria *Påföljder för unga lagöverträdare*.<sup>16</sup> I denna promemoria lämnades förslag till ändringar avseende överlämnande till vård och det föreslogs en ny frihetsberövande påföljd för unga lagöverträdare. Förslaget mottogs med varierande reaktioner, men år 1998 inhämtade regeringen lagrådets yttrande över angivna förslag. Lagrådet godtog i allt väsentligt förslagen och regeringen bedömde att det fanns ett behov av att reformera vissa delar av straffsystemet.<sup>17</sup>

Med anledning av reformbehovet föreslog regeringen införandet av den nya påföljden – slutna ungdomsvård – vilken avsågs vara tillämplig vid förekomst av synnerliga skäl.<sup>18</sup> Möjligheten att utdöma en alternativ påföljd till unga lagöverträdare ligger i linje med bestämmelserna i FN:s konvention om barnets rättigheter. Enligt barnkonventionen ska det finnas alternativ till ordinär anstaltsvård för att säkerställa att barn behandlas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till brottet och barnets personliga förhållanden.<sup>19</sup> Tillsammans med påföljdsförslaget föreslog regeringen att socialtjänsten ska behålla huvudansvaret och att verkställigheten av

---

<sup>11</sup> SOU 1956:55 s. 44.

<sup>12</sup> Dir. 1990:53.

<sup>13</sup> Ju 1990:07.

<sup>14</sup> SOU 1993:35.

<sup>15</sup> Ibid. s. 80.

<sup>16</sup> Ds 1997:32.

<sup>17</sup> Prop. 1997/98:96 s. 74.

<sup>18</sup> Ibid. s. 80.

<sup>19</sup> Art. 40b barnkonventionen.

sluten ungdomsvård ska ske vid sådana ungdomshem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Detta med anledning av att det redan förelåg etablerade former för samverkan mellan ungdomshemmen och socialtjänsten.<sup>20</sup> Riksdagen antog regeringens förslag och LSU trädde ikraft den 1 januari år 1999.

## 2.2 Gällande lagstiftning

LSU avser verkställighet av sluten ungdomsvård enligt 32 kap 5 § brottsbalken (1962:700) (BrB). Av denna bestämmelse framgår att om någon begår ett brott innan arton års ålder och rätten finner att påföljden ska bestämmas till fängelse, ska den istället omvandlas till sluten ungdomsvård under viss tid. Tiden för sluten ungdomsvård bestäms efter brottets straffvärde, till lägst fjorton dagar och högst fyra år. Vidare förutsätter verkställigheten att det inte finns särskilda skäl däremot. Vad som avses med särskilda skäl är exempelvis om huvuddelen av brottet har begåtts efter det att den unge fyllt 18 år. Det kan också vara fråga om ett så pass högt straffvärde att ett frihetsberövande under fyra år inte framstår som en tillräcklig reaktion. Vid förekomst av särskilda skäl mot sluten ungdomsvård kan alltså fängelsestraff bli aktuellt.<sup>21</sup> Enligt 3 § LSU är det Statens institutionsstyrelse som ansvarar för verkställigheten. Denna ska planläggas och genomföras efter samråd med socialnämnden i den dömdes hemort. En individuellt utformad verkställighetsplan ska utformas och upprättas för den dömda. I enlighet med 2 § LSU ska verkställigheten av sluten ungdomsvård utformas så att den dömdes anpassning i samhället främjas och att de skadliga följderna av frihetsberövandet motverkas.

---

<sup>20</sup> Prop. 1997/98:96 s. 154.

<sup>21</sup> Göransson, Brottsbalken (1962:700) kommentaren till 32 kap 5 §, not 1446, Karnov.

## 3 Undersökning

### 3.1 Motiven bakom sluten ungdomsvård

Principen om att unga lagöverträdare i åldern 15-17 år ska särbehandlas har en lång tradition. Tanken bygger på erfarenheten om att straffrättsliga ingripanden mot unga människor ska anpassas till den unges brist på mognad, erfarenhet och andra särskilda förhållanden. Detta visar sig exempelvis genom 1 kap 6 § BrB, enligt vilken påföljd inte kan utdömas för brott som begåtts innan 15 års ålder. Ett annat exempel på en sådan anpassning är den så kallade ungdomsrabatten, vilken tillåter domstolen att döma till ett lindrigare straff, om lagöverträdaren är under 21 år gammal.<sup>22</sup> Till följd av denna särbehandling, framhålls i lagens förarbete, att unga lagöverträdare så långt som möjligt ska hållas utanför den ordinära kriminalvården.<sup>23</sup> Regeringen är tydlig med att framhålla att restriktivitet bör gälla oavsett om det är fråga om frihetsberövande påföljd i form av fängelse eller sluten ungdomsvård.<sup>24</sup>

#### 3.1.1 Allmän- och individualprevention

Tanken bakom införandet av sluten ungdomsvård var att påföljden skulle bidra med allmän- och individualpreventiva funktioner. Allmänprevention handlar om att avskräcka allmänheten från att begå liknande brott och individualprevention går ut på att avhålla brottslingen från att begå nya brott. Straffsystemets yttersta syfte är att förebygga brottslighet och motverka återfall i brott. För att detta syfte ska uppnås måste kraven på rättvisa, klarhet, förutsebarhet och proportionalitet stå i centrum. Straffen får inte vara mer ingripande än nödvändigt.<sup>25</sup> Med tanke på att fängelsestraff för unga människor innebär betydande risker för skadeverkningar, måste en alternativ påföljd finnas tillgänglig.<sup>26</sup> Trots att unga lagförbrytares ålder ska tas i beaktande har alla människor rätt till trygghet och skydd mot grov brottslighet. För att kriminalpolitiken ska fungera krävs att samhället ingriper, även då brott har begåtts av personer under 18 år. Regeringen har konstaterat att allvarliga brott, oberoende av ålder, måste följas av ett lika allvarligt straffrättsligt ingripande. Av denna anledning kan utdömandet av sluten ungdomsvård, efter grovt begånget brott, inte uteslutas enbart med

---

<sup>22</sup> 29 kap 7 § BrB.

<sup>23</sup> Prop 1997/98:96 s. 140.

<sup>24</sup> Ibid. s. 156.

<sup>25</sup> Ibid. s. 76.

<sup>26</sup> Ibid. s. 152.

hänsyn till den dömdes personliga förhållanden och låga ålder. Den unges behov av vård ska istället tillmätas stor betydelse vid verkställigheten.<sup>27</sup>

### 3.1.2 Adekvat behandling

Ett av LSU:s huvudsyften är att skapa en påföljd som gör det möjligt att angripa den unges kriminalitet så effektivt som möjligt. Av denna anledning ska verkställigheten av sluten ungdomsvård präglas av att den unge blir föremål för adekvat behandling.<sup>28</sup> Regeringen anser det finnas ett stort intresse av att välja den påföljd som är bäst ägnad att motverka återfall i brott. Hänsyn till individuella förutsättningar och särskilda skäl mot verkställighet måste därför kunna tas.<sup>29</sup> Påföljden ska vara ägnad att avskräcka från brott i rimlig utsträckning och tydligt markera de grundläggande gränser och krav som samhället ställer på rättvisa inom straffrättssystemet.<sup>30</sup>

Som tidigare nämnts ska verkställigheten av sluten ungdomsvård ske vid de särskilda hem som avses i 12 § LVU. Detta förutsätter ett nära, funktionellt och administrativt samarbete med socialtjänsten på hemorten. Enligt lagens förarbeten är det angeläget att samhällets reaktion på brott sker så snabbt som möjligt. Detta innebär att påföljden ska verkställas så fort domen vunnit laga kraft.<sup>31</sup> Vid valet av särskilt behandlingshem ska barnets bästa stå i fokus och varje frihetsberövat barn ska så gott som möjligt särskiljas från andra intagna över 18 år. Stor vikt ska även läggas vid värdet av kontinuiteten i vård och miljö.<sup>32</sup>

När det gäller den unges restriktioner om att lämna hemmet och att i övrigt underkastas begränsningar i rörelsefriheten som är nödvändiga för att vården ska kunna genomföras, framför regeringen att samma regler som för LVU-intagna ska tillämpas. Den unge får inte inneha narkotika eller alkoholhaltiga drycker. Telefonsamtal och besök får endast mottas i den mån det är praktiskt möjligt. Det ska även finnas möjlighet för personalen att vid behov avskilja den unge från övriga vid hemmet under maximalt 24 timmar. Utslussning och vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet bör dock vara en normal del av påföljden. Detta med anledning av att steget mellan institutionen och omvärlden inte ska bli allt för stort.<sup>33</sup>

---

<sup>27</sup> Prop. 1997/98:96 s. 76.

<sup>28</sup> Ibid. s. 156-157.

<sup>29</sup> Ibid. s. 77-78.

<sup>30</sup> Ibid. s. 153-154.

<sup>31</sup> Ibid. s. 159.

<sup>32</sup> Ibid. s. 160.

<sup>33</sup> Ibid. s. 163.

En viktig faktor för en positiv effekt av institutionsbehandlingen är, enligt regeringen, att parallellt arbeta tillsammans med prosociala kontakter och det omgivande samhället. Det är viktigt att institutionsplaceringen blir så öppen som situationen kan tillåta. En betydelsefull del av behandlingen är just att främja och bibehålla kontakt med samhället. Om den intagne ungdomen bara spenderar tid med andra antisociala ungdomar blir denne isolerad från samhället och tenderar att utveckla fler kriminella tendenser. Familjens engagemang spelar en betydande roll för att lyckas med den dömdes utveckling, såväl under institutionsperioden som efter utskrivningen. Forskning har visat att fungerande permissioner och öppenhet mot det omgivande samhället är relaterat till bättre behandlingsresultat.<sup>34</sup> Detta stämmer även överens med att problemfyllda utslussningar och institutionsperioder är relaterade till sämre behandlingsresultat och fler återfall i brott.<sup>35</sup>

### 3.2 Resultatet av slutna ungdomsvård

Två av slutna ungdomsvårds främsta huvudsyften är att uppnå allmän- och individualprevention samt, som tidigare nämnts, att angripa den unges kriminalitet på ett så effektivt sätt som möjligt.<sup>36</sup> Centralt för påföljden är förhindrandet av den enskildes återfall i brottslighet. Individualprevention är sedan länge präglad av Benthams tankar om avskräckning, oskadliggörande och förbättring. Bestraffning och individuell avskräckning anses dock endast lämpligt för tillfällighetsförbrytarna d.v.s. de som inte anses behöva förbättras. Unga lagöverträdare, vilka löper stor risk att återfalla i brottslighet, ska istället bemötas med professionell vård och behandling.<sup>37</sup> Behandlingsideologins utgångspunkt är en optimistisk syn på människan. Om någon begår ett brott är det ett tecken på en felaktig utveckling. Detta kan bero på olika omständigheter såsom besvärlig barndom, felaktig uppfostran eller skadlig miljö. Ett antisocialt beteende anses dock kunna avhjälpas genom en rätt vald behandling. Nils Jareborg, professor i straffrätt vid Uppsala universitet, menar att rätt typ av straff avhåller brottslingen från att begå nya brott.<sup>38</sup>

---

<sup>34</sup> Andreassen, Tore, *Institutionsbehandling av ungdomar: vad säger forskningen?*, Gothia, Stockholm, 2003, [i fortsättningen: Andreassen, 2003], s. 321-322.

<sup>35</sup> Pettersson, Tove, *Återfall i brott bland ungdomar dömda till fängelse respektive slutna ungdomsvård*, SiS, Stockholm, 2009, [i fortsättningen: SiS, 2009], s. 51.

<sup>36</sup> Prop. 1997/98:96 s. 156-157.

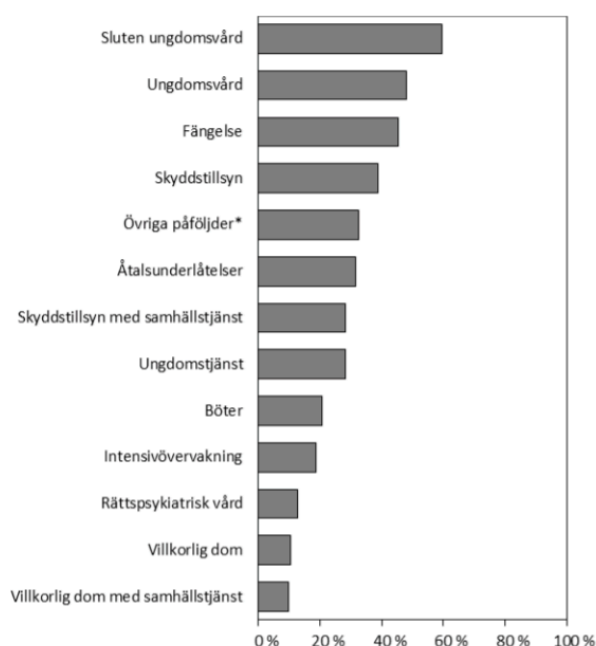
<sup>37</sup> Jareborg, Nils och Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 4., [bearb. och uppdaterade] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014, [i fortsättningen: Jareborg, Zila 2014], s. 83-84.

<sup>38</sup> *Ibid* s. 86-87.

### 3.2.1 Återfallsstatistik

När det gäller utvecklingen av den kriminologiska kunskapen spelar den straffrättsliga återfallsstatistiken en avgörande roll. Trots att tankar om individualprevention legat till grund för införandet av sluten ungdomsvård har en undersökning från 2009 visat att 78 procent av ungdomar, dömda till sluten ungdomsvård, återfallit i brottslighet inom tre års tid. Detta är betydligt fler än de 68 procent som, inom tre års tid, återfallit efter avtjänat fängelsestraff.<sup>39</sup> För att kunna göra en bedömning av effekterna av sluten ungdomsvård kan det även vara lämpligt att jämföra detta med återfallsstatistik från tiden innan sluten ungdomsvård. Enligt en studie, baserad på personer lagförda åren 1996–1998, har 58 procent av de fängelsedömda återfallit inom tre års tid, men endast 36 procent av ungdomar i åldern 15-17 år.<sup>40</sup> Detta innebär att det sedan införandet av sluten ungdomsvård har skett en ökning av återfallsgraden, för unga lagöverträdare, med 32 procentenheter. Denna ökning kan även illustreras med tabellen nedan som visar att 60 procent av unga lagöverträdare, med en ingångshändelse under 2013, återfallit i brottslighet redan efter första året. Detta är en stor skillnad gentemot de, 45 procent av de fängelsedömda, som återfallit i brottslighet inom ett års tid.<sup>41</sup>

*Tabellen visar andel personer som återfallit i brott efter en ingångshändelse under år 2013.*



För att få en rättvis bild av återfallsstatistiken bör uppmärksammas att endast 42 personer dömdes till sluten ungdomsvård under 2013. Angivna procentandelar bör därför tolkas med

<sup>39</sup> SiS, 2009 s. 39.

<sup>40</sup> Brå: återfall i brott, 2004 <[https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800020639/1371914732253/2000\\_aterfall\\_i\\_brott\\_oversikt.pdf](https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800020639/1371914732253/2000_aterfall_i_brott_oversikt.pdf)>, besökt 2017-03-12 [i fortsättningen: Brå, 2004], s. 15, 18.

<sup>41</sup> Brå, 2013 s. 13-14.

viss försiktighet.<sup>42</sup> Sluten ungdomsvård är generellt sett en ovanlig påföljd. Endast 0,6 procent av alla lagföringar av 15–17-åringar har lett till sluten ungdomsvård åren 1999–2014. Antal domar till sluten ungdomsvård var som högst år 2004, och sedan dess har utdömandet av påföljden minskat kraftigt.<sup>43</sup> Vid studerandet av statistiken är det även viktigt att ha i åtanke att effekterna, av fängelse och sluten ungdomsvård, inte är helt jämförbara. Detta med anledning av att sluten ungdomsvård inte bara har ersatt fängelse såsom påföljd, utan även omfattar sådana grupper som tidigare inte dömdes till fängelse.<sup>44</sup>

Det kan även vara värt att nämna att den totala andelen återfall av de personer som lagförts åren 1995–1998 varierade mellan 34–35 procent.<sup>45</sup> Studier grundade på personer lagförda 2009 visar att den totala andelen återfall idag har ökat och ligger omkring 40 procent.<sup>46</sup>

Vad som har konstaterats är att risken att återfalla i brott, efter avtjänat straff, minskar i takt med uppföljningsperioden. Återfallsintensiteten minskar över tid och är med andra ord högre i början än mot slutet av den uppföljda perioden.<sup>47</sup>

### **3.2.2 Ungdomars upplevelser av sluten ungdomsvård**

Utöver det allmän- och individualpreventiva syftet har regeringen framfört vikten av att den unge ska bli föremål för adekvat behandling och avskräckas från brott i rimlig utsträckning.<sup>48</sup> När det gäller ungdomars upplevelser av sluten ungdomsvård är undersökningarna relativt få. Det finns emellertid en forskningsundersökning från år 2003, som baseras på just denna utgångspunkt. I undersökningen ifrågasätts LSU, såsom ett avsteg från behandlingstanken. Vård och behandling har visat sig få ett efter intentionen litet utrymme, medan de individualpreventiva inslagen av avskräckning och inkapacitering har tagit en större plats än vad som avsågs från början.<sup>49</sup> Majoriteten av de som dömts till sluten ungdomsvård har uppfattat att påföljdens grundläggande syfte är att avskräcka andra.<sup>50</sup> 74 procent av de intagna upplever att reglerna är för stränga, vilket innebär en stor skillnad gentemot fängelsegruppen

---

<sup>42</sup> Brå, 2013 s. 13.

<sup>43</sup> *Utvecklingen av sluten ungdomsvård 1999-2014*, Brå, Stockholm, 2015 [i fortsättningen: Brå, 2015], s. 7.

<sup>44</sup> SiS, 2009 s. 44.

<sup>45</sup> Brå, 2004 s. 11.

<sup>46</sup> Brå: återfall i brott, 2017. <<https://www.bra.se/brott-och-statistik/kriminalstatistik/aterfall-i-brott.html>>, besökt 2017-05-15.

<sup>47</sup> *Kriminalstatistik. 2014*, Brå, Stockholm, 2015 [i fortsättningen: Brå, 2014], s. 319-320.

<sup>48</sup> Prop. 1997/98:96 s. 153–154.

<sup>49</sup> SiS, 2003 s. 46.

<sup>50</sup> *Ibid.* s. 30.



där endast 43 procent anser att reglerna är för stränga.<sup>51</sup> I förarbetet framhålls att de frihetsberövade är i behov av vård och att det är av stor vikt att socialtjänsten aktivt medverkar till den unges behandling. Trots detta uppgav endast 50 procent av de unga lagöverträdarna, dömda till sluten ungdomsvård, att de hade haft kontakt med socialtjänsten.<sup>52</sup>

I enlighet med barnkonventionen hålls ungdomarna i den mån det är möjligt, avskilda från kriminalvården och de vuxna lagöverträdarna. Lagstiftaren har som tidigare nämnts tänkt sig att sluten ungdomsvård, trots viss beblandning med vuxna lagöverträdare, innebär en mindre negativ inverkan än vad ett fängelsestraff skulle ha gjort. En annan faktor som påverkar ungdomarna i positiv riktning är att sluten ungdomsvård tidsbestäms utifrån brottets allvarlighetsgrad. Detta föranleder en viss förutsebarhet, vilket underlättar ungdomarnas anstaltsvistelse.<sup>53</sup>

Förutom överensstämmelsen med barnkonventionen har påföljdens resultat visat sig gå emot lagstiftarens intention. Det har konstaterats vara svårt att förändra de unga lagöverträdarnas brottsliga beteende. LSU-reformen har inte kunnat bidra med brottsmotverkande förändringar i den mån lagstiftaren tänkt sig.<sup>54</sup>

### **3.3 Orsaker till återfall i brottslighet**

Frågan om ungdomars asocialitet och brottslighet är något som under lång tid engagerat forskare, politiker och allmänhet. Kriminalpolitikens främsta syfte är att minska brottsligheten och att öka allmänhetens trygghet.<sup>55</sup> Ungdomar utgör samhällets mest brottsaktiva grupp och för att kunna angripa återfallsproblematiken är det viktigt att förstå bakgrunden till detta.<sup>56</sup>

#### **3.3.1 Sociala band**

För att utröna orsakerna till varför ungdomar överhuvudtaget begår brott, är det många gånger lättare att fokusera på vad som får personer att inte begå brott. Enligt Travis Hirschis sociala bandteori från år 1969 finns det fyra saker som verkar i brottsreducerande riktning: (a) Anknytning; nära relationer till andra, (b) Åtagande; frivilligt åtagande och strävan efter att nå

---

<sup>51</sup> SiS, 2003 s. 34.

<sup>52</sup> Ibid. s. 24.

<sup>53</sup> Palm, Jessica, *Ungdomarnas upplevelse av sluten ungdomsvård: en jämförelse med LVU-placeringar och fängelse*, SiS, Stockholm, 2003, [i fortsättningen: SiS, 2003], s. 46.

<sup>54</sup> Ibid. s. 47.

<sup>55</sup> Estrada, Felipe och Flyghed, Janne (red.), *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 3., utök. och uppdaterade uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013, [i fortsättningen: Estrada, Flyghed, 2013], s. 25.

<sup>56</sup> Ibid. s. 34.

samhällelig framgång, (c) Deltagande; involvering i konventionella aktiviteter, och (d) Övertygelse; en stark uppfattning om att det är moraliskt viktigt att följa samhällets regler.<sup>57</sup>

Vad som avses med *anknytning* är framförallt föräldraanknytning, skolanknytning och kamratanknytning. Föräldraanknytning består i sin tur av de tre variablerna föräldrakontakt, föräldrattillsyn och föräldrareaktion. Kommunikation och kontakt mellan förälder och barn spelar många gånger en avgörande roll. I de fall den unge beter sig på ett samhällsproblematiskt sätt är det viktigt att föräldrarna gör en tydlig gränsdragning och återkopplar med en negativ reaktion. I annat fall ges den unge större frihet, att även i framtiden avvika från samhällets normer. Skolanknytning och kamratanknytning handlar om i vilken utsträckning den unge har en positiv inställning till skola, lärande och varma relationer med kamrater. Detta har även ett nära samband med vad Hirschi kallar för *åtagande* d.v.s. den unges ambitioner och strävan efter framgång. Det är aldrig bra med så kallade antilegala kamratinfluenser, vilket avser social support och förvärvande av kunskap från kamrater som befrämjar brytande mot legal ordning. Vad som avses med *deltagande eller involvering i konventionella aktiviteter* är upprepade besök i någon form av organisation, förening eller församling. Den fjärde brottsreducerande faktorn *övertygelse* handlar om den unges egen tolerans till brott. Här spelar risktagande, spänningssökande samt familjens och kamraters tolerans till brott en stor roll.<sup>58</sup>

En frihet från dessa band ger individen möjlighet att begå illegala handlingar som ligger i dennes intresse, men som står i strid med etablerade samhällsnormer.<sup>59</sup> Samma faktorer är även avgörande för ungdomars återsocialisering i samhället efter begånget brott. Risken för återfall ökar ytterligare för de ungdomar som haft en problemfylld behandlingstid d.v.s. för de som på ett eller annat sätt avvikit från behandlingsplanen eller inte haft en successivt fungerande utslussning i samhället.<sup>60</sup>

Lyckas starka sociala band etableras blir det betydligt svårare att återgå till ett antilegalt beteende. Banden kan vara etablerade såväl till närstående som till samhällets olika delar.<sup>61</sup> Detta stämmer väl överens med att det visat sig finnas starka samband mellan brottslighet och

---

<sup>57</sup> Sarnecki, 2010 s. 86.

<sup>58</sup> Estrada, Flyghed, 2013 s. 111-112.

<sup>59</sup> Sarnecki, 2010 s. 86.

<sup>60</sup> SiS, 2009 s. 53.

<sup>61</sup> Sarnecki, 2014 s. 242-243.

splittrade familjeförhållanden.<sup>62</sup> Generellt tycks frihetsberövande straff, under ungdomsåren, ha negativa effekter för etablerandet av fungerande sociala band i vuxen ålder.<sup>63</sup>

### 3.3.2 Ogynnsamma hemförhållanden

Familjen är inte bara viktig för de sociala banden, utan även ifråga om barnens förutsättningar att lyckas i livet. En studie från Brå visar att föräldrars utbildningsnivå har stor påverkan på barnets prestationsnivå. Ju högre utbildning föräldrarna har, desto större sannolikhet är det att den unge får höga betyg. Betygen har i sin tur visats ha en direkt effekt på brottsbenägenheten och risken för återfall efter begånget brott.<sup>64</sup> Andra indikatorer på ogynnsamma hemförhållanden kan vara ekonomiska svårigheter, avsaknad av en familjemedlem eller familjemedlemmar med hälsoproblem. Det kan också vara fråga om geografiska omflyttningar som inneburit byte av vänner och skola eller dåligt stöd hemifrån med skolarbete och läxor. Samtliga omständigheter har visat sig ha ett samband med brottslighet och bör därför betraktas som riskfaktorer.<sup>65</sup> Detta är en möjlig förklaring till varför ungdomar med utländsk bakgrund utgör en stor andel av ungdomar dömda till slutet ungdomsvård.<sup>66</sup> Invandrarnas levnadsnivå är genomsnittligt lägre än de infödda svenskarnas. Dessutom kommer många av invandrarna från problematiska levnadsförhållanden. Det finns ingenting som tyder på att större brottsbenägenhet enbart beror på etnisk bakgrund.<sup>67</sup>

### 3.3.3 Självkontroll

Hirshi har, tillsammans med Michael Gottfredson, utvecklat ytterligare en idé om att skillnader i brottsbenägenhet kan bero på skillnader i självkontroll. Låg självkontroll förklaras vara relaterad till hög brottsbenägenhet. Det handlar om innehav av egenskaper såsom impulsivitet, okänslighet, risktagande och kortsiktighet. Möjliga orsaker till en låg självkontroll kan vara störningar i uppväxten och brister i individens uppfostran. Här kan även biologiska och psykologiska orsaker spela in. Det kan då vara fråga om höga stresströsklar, skador på främre pannloben, psykopati eller ett lågaktivt monoaminoxidas A-system.<sup>68</sup> MAO A är ett enzym som bryter ner monoaminer det vill säga hjärnans signalsubstanser såsom

---

<sup>62</sup> Estrada, Flyghed, 2013 s. 148.

<sup>63</sup> Sarnecki, 2014 s. 260.

<sup>64</sup> Ring, Jonas och Westfelt, Lars, *Återfall i brott: mönster i risken för återfall bland lagförda personer*, Brå, Stockholm, 2012, [i fortsättningen: Brå, 2012] s. 60.

<sup>65</sup> Estrada, Flyghed, 2013 s. 146.

<sup>66</sup> Ibid. s. 154.

<sup>67</sup> Ibid. s. 155-156.

<sup>68</sup> Sarnecki, 2014 s. 244.

serotonin och dopamin. En låg aktivitet i MAO A-systemet har visat ge högre risk för låg IQ, aggressivitet, hyperaktivitet, våld och grov brottslighet.<sup>69</sup>

När det gäller psykologisk självkontroll, har en viktig faktor för återfall i brott, visats vara just den unges syn på den egna möjligheten att undvika återfall i brott. Enligt en studie från 2002 återföll 87 procent av de ungdomar som uppgav att de ansåg att deras möjligheter att undvika återfall var mycket små. Detta kan jämföras med den grupp av ungdomar som uppgav att deras chanser att undvika brott var mycket stora, där endast 26 procent begick nya brott.<sup>70</sup>

### 3.3.4 Tidigare brottsbelastning

När det gäller återfallsproblematiken menar SiS att denna i första hand kan förklaras med ungdomars tidigare brottsbelastning. Graden av tidigare brottslighet har visat sig vara den vanligaste faktorn för återfall i brott. Har den unge dessutom varit föremål för tidigare anstaltsvistelser ökar risken för återfall ytterligare. Undersökningar visar att minst hälften av de dömda, anstaltsplacerade ungdomarna varit lagförda minst en gång innan.<sup>71</sup>

Även allvarlighetsgraden av de tidigare begångna brotten spelar en stor roll för risken för återfall i brott. Den höga andelen återfall bland frigivna från fängelse och slutna ungdomsvård kan delvis förklaras av att dessa grupper i allmänhet har begått grövre brott. Dessutom har de ofta en mer omfattande brottsbelastning sedan tidigare, i jämförelse med personer dömda till andra påföljder.<sup>72</sup> De vanligaste förekommande brotten för ungdomar intagna på slutna ungdomsvårdsanstalt har framförallt visat sig vara rån, misshandel och stöld.<sup>73</sup> Studier har visat att personer dömda till slutna ungdomsvård, i regel har en ännu tyngre tidigare brottsbelastning, än de som dömts till fängelse. Detta innebär att risken för dessa ungdomars återfall i brott ökar ytterligare.<sup>74</sup> Det går även se en stor skillnad i andel återfall, beroende på vilken brottstyp personen tidigare lagförts för. En undersökning från Brå visar att ungdomar, som tidigare lagförts för exempelvis narkotikabrott och allvarligare tillgreppsbrott, har väldigt stor tendens att återfalla i brott. Detta beror just på att personer som lagförts för narkotikabrott och allvarliga tillgreppsbrott många gånger är kriminellt belastade sedan tidigare.<sup>75</sup>

---

<sup>69</sup> Sarnecki, 2014 s. 149.

<sup>70</sup> SiS, 2009 s. 17.

<sup>71</sup> Ibid. s. 17.

<sup>72</sup> Brå, 2014 s. 313.

<sup>73</sup> Ibid. s. 31, 33.

<sup>74</sup> Ibid. s. 34.

<sup>75</sup> Brå, 2013 s. 15.

Återfallsstatistik från Brå visar att även antal tidigare brottsbelastningar spelar en stor roll. Genom att undersöka personers tidigare lagföringar de föregående fem åren konstaterades att personer utan någon känd brottslighet har en återfallsfrekvens på 22 procent inom tre år. Detta kan jämföras med den grupp av lagöverträdare, som lagförts nio eller fler gånger, där återfallsfrekvensen visade sig vara 94 procent. Mot bakgrund av detta kan det dras en slutsats av att brottsbelastningens storlek har en stark inverkan på risken att återfalla i nytt brott.<sup>76</sup>

### **3.3.5 Lagförbrytarens bakgrund**

Forskaren Terrie Moffitt har framfört att det bör göras en distinkt uppdelning av brottsliga ungdomar. Den ena gruppen ska bestå av ungdomar med avvikande beteende begränsat till ungdomstiden och den andra gruppen av ungdomar med beteendeproblem som fortsätter upp i vuxen ålder. Moffitt förklarar ungdomars antisociala beteende som en kombination av olämpliga uppfostringsmetoder och individuella egenskaper. Dessa riskfaktorer tenderar att utlösa ett aggressivt temperament, som i sin tur leder den unge till ett ständigt tilltagande antisocialt beteende.<sup>77</sup>

En annan teori kommer från McCabe som menar att interaktionsfaktorer mellan föräldrar och barn endast utgör ett litet bidrag till den unges brottslighet. Den absolut största betydelsen har istället biologiska och temperamentsmässiga faktorer visat sig ha.<sup>78</sup> Ett tredje synsätt avseende lagförbrytarens bakgrund kommer från Jock Young och den kritiska kriminologin. Enligt Youngs insikter anses socialt välanpassade individer vara mer benägna att bryta mot lagen än de som har sämre förutsättningar. Detta förklaras bero på de välanpassade individernas grundläggande värderingar; individualism, tävlingslystnad, hedonism och habegär, vilka anses vara nära relaterade till brottsbenägenhet.<sup>79</sup>

### **3.3.6 Tidig brottsdebut**

Ytterligare en viktig faktor för risken för återfall anses vara ungdomens ålder vid brottsdebuten. LSU-dömda löper, på grund av sin låga ålder och tidiga brottsdebut, en högre risk att återfalla i brott. Före 16 års ålder har i princip hälften av alla brottslingar varit i kontakt med polis på grund av brottslighet. Närmare bestämt 52 procent av alla dömda har antingen varit i kontakt med polis eller blivit omhändertagna av sociala myndigheter före 16

---

<sup>76</sup> Brå, 2012 s. 27.

<sup>77</sup> Andreassen, 2003 s. 37–38.

<sup>78</sup> Ibid. s. 39.

<sup>79</sup> Sarnecki, 2014 s. 219–220.

års ålder. De flesta lagförbrytare har alltså varit kända av polis och sociala myndigheter redan sedan grundskolan. När det gäller unga lagförbrytare, dömda till sluten ungdomsvård, är tidig kontakt med polis och sociala myndigheter extra vanligt.<sup>80</sup> Många gånger beror det på strukturella faktorer hänförliga till ogynnsamma hemförhållanden. Det finns starka belägg för att tidigt antisocialt och kriminellt beteende uppvisar en stor konstans över tiden. Kriminella barn tenderar att bli kriminella vuxna.<sup>81</sup>

Forskning visar att det inte behöver vara fråga om en tidig brottsdebut för att brottslighet ska ligga närmare till hands senare i livet. Mycket pekar på att det räcker med en tidig utveckling av beteendeproblem. Även barn med beteendeproblem har en tendens att utveckla ett antilegalt och aggressivt beteende följt av missbruk, vilket sedan fortsätter upp i vuxen ålder. Ett tidigt uppvisande av antisocialt beteende anses snarare vara relaterat till individuella egenskaper och uppfostringsmetoder än felaktigt umgänge. Ungdomar med en tidig brottsdebut tenderar dock att ha fler kriminella kamrater än andra. Till följd av ogynnsamma hemförhållanden söker sig ungdomar till avvikande kamrater med dåligt inflytande. Ungdomarna har ofta en felaktig och positiv uppfattning om antisocialt beteende. Detta förklaras bero på föräldrarnas dåliga disciplin och bristande kontroll av barnen.<sup>82</sup>

Utöver ovan angivna orsaker, har det visat sig finnas ett starkt samband mellan skolsvårigheter i tidig ålder och en tidig brottsdebut. Sambandet mellan uppfostran och barns beteende är tydligt. En problematisk uppfostran och aggressiva mönster har stark koppling till den unges debutålder. Avsaknad av föräldrauppsikt och en historia med antisocialt beteende i barndomen är några av de vanligaste kännetecknen för en tidig brottsdebut.<sup>83</sup>

Det föreligger även ett samband mellan känd brottsbelastning före 15 års ålder och narkotikabruk senare i livet. Ungdomar, med en tidig brottsdebut, löper en större risk än andra att så småningom utveckla ett tungt missbruk.<sup>84</sup> Ett tidigt uppvisande av avvikande beteende har effekter på individens sociala band till samhället. Undersökningar visar att det påverkar såväl utbildning som position på arbetsmarknaden och framtida ekonomiska tillgångar.<sup>85</sup>

---

<sup>80</sup> Estrada, Flyghed, 2013 s. 153.

<sup>81</sup> Sarnecki, 2014 s. 258–259.

<sup>82</sup> Andreassen, 2003 s. 37–40.

<sup>83</sup> Ibid. s. 37–40

<sup>84</sup> Ibid. s. 37.

<sup>85</sup> Sarnecki, 2014 s. 258–259.

## 4 Analys och diskussion

### 4.1 Förståelse om ungdomsbrottslighet som verktyg

För att analysera orsaker till återfall i brottslighet efter slutna ungdomsvård, krävs en viss förståelse om bakgrunden till ungdomsbrottslighet. Denna förståelse kan sedan användas som ett verktyg för att utreda vad den höga andelen återfall kan bero på. Som tidigare nämnts kan ungdomskriminaliteten förklaras bero på avsaknad av sociala band, ogynnsamma hemförhållanden, låg självkontroll, tidigare brottslighet och en tidig brottsdebut. Den högre andelen återfall än vid andra påföljder skulle även kunna bero på en dåligt anpassad påföljd till unga lagöverträdare. Följande avsnitt syftar därför till att ur ett kriminologiskt perspektiv analysera, huruvida påföljden slutna ungdomsvård, i samverkan med övriga orsaker kan vara en bidragande faktor till ökad andel återfall i brott.

### 4.2 Påföljdens lämplighet

Bestämmelserna kring verkställighet av slutna ungdomsvård har successivt utvecklats och förändrade lydelse tillkommer alltså. I allt väsentligt kvarstår dock bestämmelserna och motiven bakom påföljden är desamma. Det har tidigare konstaterats att motiven inte uppnåtts i den utsträckning som avsetts. Påföljdens praktiska genomförande har skett i enlighet med lagstiftarens intention, men det har visat sig vara svårt att förändra de unga lagöverträdarnas beteende, vilket var ett av lagstiftarens främsta syften.<sup>86</sup>

Precis som angetts i lagens motiv är påföljden ämnad att ha, såväl ett allmänpreventivt- som ett individualpreventivt syfte. Med tanke på att det är en väldigt koncentrerad grupp av ungdomar som begår brott, många gånger fler än ett brott, uppkommer frågan om påföljden överhuvudtaget har en individualpreventiv funktion. Som tidigare nämnts har antal domar till slutna ungdomsvård kraftigt minskat sedan år 2004.<sup>87</sup> Detta skulle, tillsammans med andra faktorer, kunna tyda på att påföljden har en viss allmänpreventiv funktion. Påföljden avskräcker alltså möjligtvis andra ungdomar från att begå liknande brott, men det avskräcker inte de redan intagna från att begå nya brott. Graden av återfall har istället ökat för unga lagöverträdare sedan påföljdens införande. I syfte att motverka återfall i brott spelar påföljdens individualpreventiva funktion en avgörande roll. Då denna funktion synes saknas, kan lämpligheten av slutna ungdomsvård ifrågasättas.

---

<sup>86</sup> Se avsnitt 3.2.2.

<sup>87</sup> Se avsnitt 3.2.1.

### **4.2.1 Proportionalitet och effektivitet**

Alla straff är ämnade att vara proportionella, på så sätt att det ska finnas en tydlig relation mellan brottets grovhet och påföljdens grad av ingripande. I propositionen anges att verkställighet ska utformas så att risken för skadeverkningar minskar och så att den unges kriminalitet kan avhjälpas så effektivt som möjligt.<sup>88</sup> Detta innebär att lagstiftaren haft, och fortfarande har, en förväntning om att påföljden ska innebära adekvat vård och behandling. Studier har emellertid visat att ungdomarna uppfattar påföljdens huvudsakliga syfte som avskräckande.<sup>89</sup> Av denna anledning kan det vara värt att ifrågasätta huruvida påföljden verkligen är proportionerlig och om den snarare är till för att avskräcka än för att behandla.

En förklaring till påföljdens avsaknad av individualpreventiva effekter, kan enligt SiS vara den unges tidigare brottslighet och anstaltsvistelse i kombination med bristande resurser. Om den unge tidigare har vistats på en anstalt är han eller hon väl medveten om vilka konsekvenser ett nytt brott kan få. Jag upplever dock att den unge inte låter sig skrämmas av den slutna ungdomsvården. Tvärt om verkar intresset av att återgå till sitt tidigare levnadsmönster vara större än intresset av att bygga upp ett nytt, hederligt liv.

Även ur ett kriminologiskt perspektiv kan kritik riktas mot straffets ineffektivitet, inhumanitet och straffrättsliga karaktär. Reaktionen på brott bör, istället för exklusion, bygga på ett system där man söker inkludera individen i samhället genom olika former av socialpolitiska åtgärder. Vikten av en fungerande utslussning och den unges kontakt med samhället under anstaltstiden, kan inte nog understrykas.

### **4.2.2 Individuellt anpassad vård**

För att vården ska fungera är det viktigt att skapa en god kontakt med den unge. Alla ungdomar är olika och hänsyn måste tas till varje individs förhållanden. Beroende på om kriminaliteten har sin grund i problematiska hemförhållanden, fel umgängeskretsar eller i problem relaterade till individuella egenskaper, kan behandlingen behöva se olika ut. Här skulle en godare kontakt och ett bättre samarbete med socialtjänsten kunna underlätta. Redan i lagens förarbete framhölls tydligt att samverkan med socialtjänsten skulle främjas.<sup>90</sup>

---

<sup>88</sup> Se avsnitt 3.1.2.

<sup>89</sup> Se avsnitt 3.2.2.

<sup>90</sup> Se avsnitt 2.1, 3.1.2.



Moffitts hävdar att ungdomars antisociala beteende i huvudsak beror på en kombination av bristande uppfostran och individuella egenskaper. McCabe menar istället att tidigt uppvisande av antisocialt beteende snarare har sin grund i biologiska faktorer.<sup>91</sup> Precis som Sarnecki framhållit kan ungdomars kriminalitet likväl ha sin förklaring i biologisk-genetiska faktorer, som i psykologiska faktorer. Många gånger har dessa faktorer en stark koppling till varandra. Brottsligheten kan exempelvis ha sin grund i skolsvårigheter och antisociala umgängeskretsar, vilket i sin tur beror på problematiska uppväxtförhållanden och ogynnsamma hemförhållanden. Den kritiska kriminologin framför ytterligare en teori om att socialt välanpassade individer är mer benägna att bryta mot lagen än de som har sämre förutsättningar.<sup>92</sup> Inte heller denna teori är att förglömma, men enligt min mening är det snarare ett möjligt undantag, än en huvudregel.

För att kunna förebygga återfall i brott krävs, oavsett bakgrund och social anpassning, vård och behandling som är väl anpassad till varje ungdoms individuella behov. Denna uppfattning styrks av Jareborgs och Zilas tankar om att ungdomar, till skillnad från tillfällighetsförbrytare, ska bemötas med professionell vård och behandling. En icke individuellt anpassad vård, med fokus på avskräckning, resulterar uppenbarligen inte i de individualpreventiva effekter som lagstiftaren avsett. Lagstiftarens motiv ligger således inte i linje med vad påföljdens genomförande har resulterat i.

### **4.2.3 Påföljds miljön**

Då brottsliga ungdomar placeras inom slutna ungdomsvård samlas individer med beteendeproblem på en och samma plats. Omgivningen kan efterlikna ungdomarnas tidigare umgängeskretsar och miljön tenderar att påverka ungdomarna i negativ riktning. Ur ett kritiskt kriminologiskt perspektiv anses den slutna ungdomsvården snarare producera brottslingar än förebygga brott. För att uppnå individualprevention, och inte bara allmänprevention, borde fokus ligga på social rättvisa istället för straffrätt. Likaså borde behandling och rättigheter ha företräde framför disciplin och kontroll.

## **4.3 Familjens betydelse**

Det råder inga tvivel om att familjen har en stor betydelse i barnets utveckling. En stark föräldraanknytning och en god föräldratillsyn gör att barnet känner sig tryggt. Om barnet får

---

<sup>91</sup> Se avsnitt 3.3.5.

<sup>92</sup> Se avsnitt 3.3.5.

ett gott stöd hemifrån, ökar även chanserna att lyckas i skolan. Här kan vara värt att nämna att utbildning och icke-kriminalitet korrelerar, men det behöver nödvändigtvis inte ha ett kausalsamband. Goda skolresultat är dock, som huvudregel, förknippat med ett prosocialt och legalt beteende. På motsatt sätt kan problematiska uppväxtförhållanden vara en starkt bidragande faktor till skolsvårigheter, vilket lätt föranleder kontakt med avvikande kamrater. Umgängeskretsar med dåligt inflytande och antilegala influenser kan i sin tur bidra till en tidig brottsdebut, vilket även ökar risken för framtida brottslighet.<sup>93</sup> Trots att brottslighet kan ha sin förklaring i genetisk-biologiska faktorer, upplever jag att det finns ett tydligt samband mellan undersökningens samtliga angivna riskfaktorer. Detta gör att andel återfall inte enbart kan kontrolleras med hjälp av en bra påföljdskonstruktion. Återfall i brottslighet bör även förebyggas med hjälp av familj, vänner och kontakt med det omgivande samhället.

Det har tidigare visats att frigivna ungdomar är som mest brottsbenägna i början av den uppföljande perioden.<sup>94</sup> Av denna anledning anser jag att påföljdsbehandlingen bör följas upp på så sätt att ungdomarna, efter frigivning, ska ges möjlighet att återanpassa sig i samhället. För att kunna angripa återfallsproblematiken och för att påföljdsbehandlingen ska ge det resultat som åsyftas är en fungerande utslussning och möjlighet till jobb av största vikt.

#### **4.4 Avslutande reflektioner**

Vad som kan konstateras är att påföljden slutna ungdomsvård, inte ensamt har bidragit till ökad andel återfall i brott. Återfallsproblematiken kan snarare anses vara en kombination av flera olika faktorer. Den unge lagförbrytarens återfall kan likväl bero på avsaknad av sociala band som problematiska hemförhållanden, låg självkontroll, tidigare brottsbelastning eller en dåligt individuellt anpassad påföljd.

Jag anser att motiven bakom slutna ungdomsvård har varit mer ambitiösa än vad genomförandet av påföljden har uppnått. Lagstiftaren har haft en tanke om att den slutna ungdomsvården skulle vara mer skonsam än att placera de unga i fängelse. Denna idé har dessvärre inte visat sig harmoniera med verkligheten. Vården har inte levt upp till de resultat som lagstiftaren föreställt sig. Istället har de ungas återfallsintensitet ökat sedan påföljdens införande. Slutna ungdomsvård har lett till att de ungas avvikande beteende har förstärkts och att en social utstötningsprocess har tagit form. Enligt min mening har de angivna motiven inte fått det utrymme och det fokus som hade varit nödvändigt för att uppnå de resultat som

---

<sup>93</sup> Se avsnitt 3.3.1.

<sup>94</sup> Se avsnitt 3.2.1.

lagstiftaren tänkt sig. Det enda som har uppnåtts är egentligen uppfyllandet av barnkonventionens krav om en alternativ påföljd för lagöverträdare under 18 år.

För att verkställigheten av påföljden ska bli så effektiv som möjligt, krävs en god kontakt med de unga och en individuellt anpassad vård. Mer samverkan mellan ansvariga aktörer leder till ett bättre nyttjande av befintliga resurser. Personalen måste ha möjlighet att ingripa i den utsträckning som det är nödvändigt. Det handlar om att hitta en balans mellan avskräckning och behandling så att inget av påföljdens främsta syften, allmän- och individualprevention, hamnar i skymundan. Om slutna ungdomsvård ska vara en påföljd även i fortsättningen, bör det finnas bättre insatser för utvärdering, och bättre insatser för att säkra anpassning i enlighet med effektiva behandlingsteorier.

## Käll- och litteraturförteckning

### Offentligt tryck

#### Utredningsbetänkanden

Dir 1990:53	Översyn av det allmännas insatser vid brott av unga
Ds 1997:32	Påföljder för unga lagöverträdare
Ju 1990:07	Ungdomsbrottskommittén
SOU 1956:55	Skyddslag
SOU 1993:35	Reaktion mot ungdomsbrott

#### Propositioner

Proposition 1997/98:96	Vissa reformer av påföljdssystemet
------------------------	------------------------------------

### Elektroniska källor

Brottsförebyggande rådet, *Återfall i brott*, 2017, <<https://www.bra.se/brott-och-statistik/kriminalstatistik/aterfall-i-brott.html>>, besökt 2017-05-15.

Brottsförebyggande rådet, *Återfall i brott, en översikt*, 2004, <[https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800020639/1371914732253/2000\\_aterfall\\_i\\_brott\\_oversikt.pdf](https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800020639/1371914732253/2000_aterfall_i_brott_oversikt.pdf)>, besökt 2017-03-12.

Brottsförebyggande rådet, *Återfall i brott, preliminär statistik för 2013*, <[https://www.bra.se/download/18.25f91bdc15453b49d0f96016/1464679848457/Sammanfattning\\_aterfall\\_prel\\_2003-2013.pdf](https://www.bra.se/download/18.25f91bdc15453b49d0f96016/1464679848457/Sammanfattning_aterfall_prel_2003-2013.pdf)>, besökt 2017-04-17.

Göransson, Frida, *Brottsbalken (1962:700) lagkommentar*, Karnov Internet, 2017-02-27.

## Litteratur

Andreassen, Tore, *Institutionsbehandling av ungdomar: vad säger forskningen?*, Gothia, Stockholm, 2003.

Estrada, Felipe & Flyghed, Janne (red.), *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, 3., utök. och uppdaterade uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013.

Jareborg, Nils & Zila, Josef, *Straffrättens påföljdslära*, 4., [bearb. och uppdaterade] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014.

Korling, Fredric; Zamboni, Mauro: *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur, Lund.

*Kriminalstatistik. 2014*, Brå, Stockholm, 2015.

Palm, Jessica, *Ungdomarnas upplevelse av sluten ungdomsvård: en jämförelse med LVU-placeringar och fängelse*, SiS, Stockholm, 2003.

Pettersson, Tove, *Återfall i brott bland ungdomar dömda till fängelse respektive sluten ungdomsvård*, Statens institutionsstyrelse (SiS), Stockholm, 2009.

Ring, Jonas och Westfelt, Lars, *Återfall i brott: mönster i risken för återfall bland lagförda personer*, Brå, Stockholm, 2012.

Sarnecki, Jerzy, *Brottsligheten och samhället*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2010.

Sarnecki, Jerzy, *Introduktion till kriminologi. 1, Brottslighetens omfattning, karaktär och orsaker*, Studentlitteratur, Lund, 2014

*Utvecklingen av sluten ungdomsvård 1999-2014*, Brå, Stockholm, 2015.